

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΛΑΪΚΟΥ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΡΠΑΘΟΥ
ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΕΘΝΙΚΟΥ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΔΡΑ: ΚΑΡΠΑΘΟΣ

Σειρά Αυτοτελών Εκδόσεων, αρ. 15

Ζαχαρίας Ν. Τσιρπανλής
Καθηγητής Α.Π.Θ.

ΣΠΑΝΙΟ ΜΝΗΜΕΙΟ ΛΟΓΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΡΠΑΘΟ: ΕΝΑ ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΟ ΤΟΥ 1801

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΖΗΤΗ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 2019

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση ολόκληρου ή μέρους της παρούσης μελέτης, με οποιοδήποτε μέσο, χωρίς τη γραπτή άδεια του συγγραφέα και του εκδότη

ISBN: 978-960-456-537-5

© Ζαχαρίας Ν. Τσιρπανλής

Τ.Θ. 10109, Θεσσαλονίκη 541 10, τηλ. 2310 231.768

© Ινστιτούτο Λαϊκού Πολιτισμού Καρπάθου — Εκδόσεις Ζήτη

Επεξεργασία/εκτύπωση/βιβλιοδεσία: Εκδόσεις Ζήτη, www.ziti.gr

*Στον εκλεκτό φίλο και συνάδελφο
Μηνά Αλ. Αλεξιάδη
“dedicatio intima”*

«τ’ όνομα μόνο το καλό στον κόσμο απομένει»*

«τα ήθη και τα έθιμα ας τα διατηρούμε,
αν θέλομε την Κάρπαθο ως ήτο να τη δούμε»*

(καρπαθιακές διαπιστώσεις)

* Μηνάς Αλ. Αλεξιάδης, *Νεωτερική Ελληνική Λαογραφία*, γ’ έκδ., Αθήνα 2012, 180, 204.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Σημείωμα του συγγραφέα	7
Ενημερωτικά	11
Το προικοσύμφωνο	15
Σημειώσεις	22
Θεσμοί	24
Σύσταση προίκας	37
Εισαγόμενα προϊόντα	46
Πρόσωπα και γεγονότα	47
Οι μάρτυρες	55
Τοπωνύμια	57
Λεξιλόγιο του προικοσυμφώνου	63
Βιβλιογραφικές συντομογραφίες	65
Κατάλογος εικόνων	69

ΑΥΓΗ Δωδεκανησιακή

ΤΟ ΑΡΧΑΙΟΤΕΡΟΝ ΠΑΝΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΑΚΟΝ ΟΡΓΑΝΟΝ

ΑΘΗΝΑΙ ΗΕΚΕΤΗ, 55 Φεβρουάριον 1940

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ ΜΙΛΤ. ΠΑΠΑΜΑΝΩΛΗΣ

ΕΤΟΣ ΙΒ΄—ΠΕΡΙΟΔΟΣ Β΄—ΑΡΙΘ. ΦΥΛΛΟΥ 437

Μέρος από την πρώτη σελ. του φ. 437 (15.2.1940) της εφημερ. Αυγή Δωδεκανησιακή, που εξέδιδε στην Αθήνα ανά 15ήμερον ο Καρπάθιος Μιλτ. Παπαμανώλης· στη δεύτερη σελίδα δημοσιεύθηκε το άρθρο για το προικοσύμφωνο της μελέτης μας, από τον Εμμανουήλ Ι. Καρπάθιο

Ενημερωτικά

Στην *Αυγή Δωδεκανησιακή*, όπως αναγράφεται, έτος 18ον, περίοδος Β΄, αρ. φ. 437, της 15.2.1940, σελ. 2, ο Εμμανουήλ Ι. Καρπάθιος, τότε Αρχιμανδρίτης, γεννημένος στη Νίσυρο (1888-1972), καταγόμενος από το χωριό Έλυμπος της Καρπάθου, εξέδωσε ένα προικοσύμφωνο της 5.11.1801, με συμπληρωματική γαμήλια δωρεά την 1.11.1814.

Το κείμενο συντάχθηκε στο Απέρι (ή Απέρειο), το λεγόμενο Μεγάλο Χωριό ή κάστρο Κοράκι, άλλοτε πρωτεύουσα της Καρπάθου (έως το 1892, όταν τα Πηγάδια το αντικατέστησαν)· παρέμεινε όμως και παραμένει το Απέρι έδρα της μητρόπολης Καρπάθου-Κάσου, όπου και το μητροπολιτικό μέγαρο με το πνευματικό δικαστήριο· βλ. Μ.Γ. Μιχαηλίδης-Νουάρος 1934, 419-420· ο ίδιος, *Ιστορία* 1, 51, 88-92· Μουτσόπουλος, 432-441.

Το προικοσύμφωνο έμεινε “κρυμμένο” στην εν λόγω εφημερίδα. Από την πλούσια καρπαθιολογία, ελάχιστοι, όσο ξέρω, το χρησιμοποίησαν· κι αυτοί, κατά τρόπο αποσπασματικό, χωρίς να μνημονεύουν όρους, θεσμούς, τοπωνύμια, λεξιλόγιο, τη στιγμή μάλιστα που το κείμενό του είναι αρκετά εκτενές και “προκαλεί” ιδιαίτερο σχολιασμό.

Από τους πρώτους που το διάβασαν υπήρξε η Αθηνά Ταρσούλη 1947, η οποία παραλείπει ακόμη και το όνομα του εκδότη [του Εμμ. Καρπάθιου], ενώ δεν διστάζει να οικειοποιηθεί όλα σχεδόν τα σχόλια του (Ταρσούλη 1947, 176 και σημ. 1-11, 177)· παραθέτει ακόμη πέντε

αποσπάσματα, επιμένοντας στον ρουχισμό, στα γυναικεία στολίδια, στα οικιακά σκεύη, χωρίς την ερμηνεία τους, και στον θείο τού γαμπρού Παρθένιο, πρώην αρχιεπίσκοπο Καρπάθου-Κάσου· δεν αναφέρει τα πολλά τοπωνύμια, ούτε σχολιάζει θεσμούς και όρους· τον μνημονεύει πάντως τον Καρπάθιο στη βιβλιογραφία της: σ. 321.

Για τον Παρθένιο και την περίοδο της αρχιερατείας του (1754-1760) αφιέρωσε ειδικό κεφάλαιο ο Κωνσταντίνος Α. Μελάς, χρησιμοποιώντας τον Καρπάθιο, ένα πατριαρχικό έγγραφο και μαρτυρία του Ludwig Ross (1806-1859), όταν πέρασε το 1843 από την Κάρπαθο, καθώς και άλλες, μικρότερης σημασίας, πληροφορίες (βλ. Μελάς 1987, 171-178). Αλλά για το πρόσωπο του αρχιεπισκόπου αυτού θα επανέλθω λεπτομερέστερα πιο κάτω.

Αυτά υπήρξαν τα αξιοποιηθέντα στοιχεία από τη δημοσίευση του Εμμ. Ι. Καρπάθιου. Θεωρώ, ωστόσο, ότι το κείμενο του προικοσυμφώνου αφήνει αρκετά περιθώρια ερμηνείας θεσμών, προσδιορισμού τόπων, χαρακτηρισμού προσώπων, συνεξέτασης όρων και λέξεων, συγκριτικού ελέγχου, ανάδειξης του γαμήλιου συμβολαίου, κοινωνικο-οικονομικής πρόσληψης του χώρου πριν από την κωδικοποίηση των τοπικών νομικών εθίμων, την 8.2.1864 (πβ. Μ. Γ. Μιχαηλίδης-Νουάρος 1926, 14-27).

Για τους παραπάνω λόγους, ας μου επιτραπεί να επανεκδώσω το προικοσύμφωνο του 1801. Ανεζήτησα το πρωτότυπο, το οποίο είχε δώσει στον Καρπάθιο, όπως ο ίδιος σημειώνει, ο μηχανικός Γεώργιος Καφετζιδάκης. Δυστυχώς, κατά διαπίστωση αξιόπιστων φίλων Νισυρίων, ο Καρπάθιος δεν άφησε κατάλοιπα ή δεν βρέθηκαν τέτοια, μετά τον θάνατό του.

Το κείμενο, σύμφωνα με την έκδοση του Καρπάθιου, έχει άλλοτε αποσιωπητικά για λέξεις που μάλλον δεν μπόρεσε να διαβάσει ο εκδότης, άλλοτε, σε παρένθεση, τίθενται ερωτηματικά, ιδίως για χωράφια-τοπωνύμια, που πιθανώς δεν αποδόθηκαν σωστά ή δεν ταυτοποιήθηκαν. Για μιά μόνο φορά αναγνωρίζει ο Καρπάθιος, ότι είναι δυσανάγνωστο κάτι που σημειώθηκε στην πίσω όψη της σελίδας (*οπισθογράφως*).

Τα αποσιωπητικά είναι αδύνατο, όπως αντιλαμβάνεται κανείς, να τα συμπληρώσω, αφού δεν διαθέτω το πρωτότυπο. Κάπου προβαίνω σε

μιά συμπλήρωση, με πολλές όμως αμφιβολίες, γιατί δεν γνωρίζω πόσα γράμματα παραλείπονται.

Τα χωράφια-τοπωνύμια τα προσεγγίζω χάρη στις τοπωνυμικές μελέτες περί Καρπάθου του συναδέλφου και φίλου Κωνσταντίνου Μηνά. Τα αναφερόμενα πράγματα (αντικείμενα ρουχισμού, στολισμού, ποικίλων σκευών) τα ερμηνεύω στο κεφάλαιο για τη σύσταση προίκας, εκτός από όσα έχουν σχέση με θεσμούς.

Με αυτές τις προϋποθέσεις παραθέτω πρώτα το κείμενο από την *Αυγή Δωδεκανησιακή*, χωρίς προσθαφαιρέσεις, σαν να είναι το πρωτότυπο· στο τέλος του κειμένου διατυπώνω λίγες διευκρινιστικές σημειώσεις. Έπειτα, ακολουθούν τα κεφάλαια για τους θεσμούς και τα πρόσωπα, για τη συνολική αποτίμηση της προίκας, για τη θέση των κατοίκων του Απερίου απέναντι στους αρχιερείς του· στο τέλος, το λεξιλόγιο και οι βιβλιογραφικές συντομογραφίες.